

ПЛАТФОРМА 4. ЗБІЛЬШЕННЯ СТУПЕНЯ ВІДКРИТОСТІ, ПРОЗОРОСТІ, ДИНАМІЧНОСТІ ЗНАНЬ В УМОВАХ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРООБ'ЄДНАНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Ганущак-Єфіменко Л. М. д.е.н., доцент, Пруднікова Н. В. магістр
Київський національний університет технологій та дизайну*

Анотація. У статті аналізуються проблеми формування певної системи поширення нових знань і технологій для забезпечення прискорення процесу трансформації інновацій у конкурентні переваги для розвитку якісних стійких зав'язків між усіма учасниками кластеру та підвищення технологічного рівня підприємств з позиції розвитку кластерної взаємодії з наявними спільними науковою й виробничою базами.

Ключові слова: кластери, інноваційні кластери, конкурентоздатність підприємств.

ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КЛАСТЕРООБЕДЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

*Ганущак-Ефименко Л. М. д.э.н., доцент, Прудникова Н. В. магистр
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

Аннотация. В статье анализируются проблемы формирования определенной системы распространения новых знаний и технологий для обеспечения ускорения процесса трансформации инноваций в конкурентные преимущества для развития качественных устойчивых завязок между всеми участниками кластера и повышение технологического уровня предприятий с позиции развития кластерной взаимодействия с имеющимися общими научной и производственной базами..

Ключевые слова: кластеры, инновационные кластеры, конкурентоспособность предприятий.

PRINCIPLES OF FORMWAVE FOR CLUSTERS OF DIVERSITY FOR ADVANCED COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMICS

Ganushchak-Efimenko L., Prudnikova N.

Kyiv National University of Technology and Design

Annotation. This article analyzes the problem of the formation of a dissemination system of new knowledge and technologies for the acceleration of the transformation of innovations into competitive advantages for the development of high-quality stable ties between all members of the cluster and raising the technological level of enterprises from the perspective of cluster interaction with existing joint research and production bases.

Key words: clusters, innovation clusters, competitiveness of enterprises.

Вступ. Більшість індустріальних країн світу сьогодні пов'язують довгострокове стійке економічне зростання з переходом на інноваційний шлях розвитку, що характеризується більш широким використанням новітніх досягнень науки і техніки: інформаційних технологій, біотехнологій, нових матеріалів, ресурсо- і природозберігаючих технологій. Тому підвищення інноваційної складової економіки – одне з головних завдань сучасної індустріально розвиненої держави. Аналіз нинішнього стану науково-технологічної та інноваційної сфер в Україні свідчить про те, що за рівнем інноваційної активності, місцем високотехнологічної продукції у

структурі виробництва й експорту, обсягів фінансування науки, розвитку інноваційної інфраструктури ми помітно відстаємо від передових країн. Упродовж тривалого часу посилюється тенденція зниження конкурентоспроможності національної економіки. Пріоритети, що сформувалися в країні, не відповідають вимогам часу та інтересам економіки. Технічний рівень більшості вітчизняних виробництв на десять років відстає від рівня розвинених держав. Достатні умови для інноваційного розвитку ще не створено, більшість галузей перебуває у важкому економічному становищі [1].

Збереження існуючої моделі розвитку промислового сектору України з орієнтацією на низькотехнологічне виробництво та експорт може призвести до подальшого нарощування технологічного відставання від розвинутих країн та зниження конкурентних позицій національної економіки. Тому пріоритетним завданням державної політики на сучасному етапі є здійснення комплексу заходів щодо збалансованого розвитку усіх підсистем національної інноваційної системи, підтримки інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу, стимулювання попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал, створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості [2].

На сучасному етапі існує велика кількість праць, присвячених проблематиці кластерів і їх ролі у інноваційному розвитку. В цілому, кластери є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та іноземних учених, серед зарубіжних вчених необхідно відзначити також М. Кітінга, Дж. Клегга, В. Прайса, А. Ругмана, П. Самуельсона, Ю. Уеннопа, Д. Якобса, Л. Янга та інших, теоретичні аспекти формування і функціонування кластерів висвітлені також у роботах вітчизняних авторів І. Бакушевич, З. Варналія, М. Войнаренка, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю.Павленка, В.Савченка, С.Соколенка, А. Філіпенка, О. Шниркова.

Однак, при такій великій кількості висвітлених підходів та поглядів на функціонування кластерів, механізм підвищення інноваційного рівня, чинники сприяння розвитку інноваційної діяльності підприємств кластерів залишається невирішеними та вимагає уточнення.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення системи чинників, що сприятимуть розвитку інноваційної діяльності в кластерах та стануть запорукою зростання продуктивності та інноваційної активності підприємств, які входять до їх складу, а також підвищенню інтенсивності розвитку малого і середнього підприємництва, активізації залучення інвестицій, забезпеченню прискореного соціально-економічного розвитку регіонів розміщення кластерів, що в остаточному підсумку дозволить збільшити кількість робочих місць, заробітну плату, надходження до бюджетів усіх рівнів, стійкість і конкурентоспроможність економіки регіонів.

Результати досліджень. На думку М. Портера, конкурентоспроможність країни слід розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності не окремої її фірми, а саме кластерів – об'єднань фірм різних галузей, причому, принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використовувати внутрішні ресурси. Взагалі, феномен кластера (від англ. cluster – скупчення, зосередження), як об'єкта економічної агломерації взаємопов'язаних підприємств на деякій території, відомий ще з часів ремісничого виробництва. Але, тільки починаючи з останньої чверті ХХ століття, кластери почали проявляти себе як важливий чинник економічного розвитку регіонів. Останнім часом все більшого поширення набуває точка зору, що території, на яких утворюються кластери, стають лідерами економічного розвитку. Такі регіони-

лідери визначають конкурентоспроможність національних економік. Кластери – західний винахід 80-х років минулого століття. Але з 20-х років вся наша оборонна і частина цивільної промисловості будувалися за цим принципом. Теорія економічного районування, створення ТПК і промислових центрів у СРСР в 20-х-80-х роках минулого століття – це унікальний практичний досвід і знання, що випередили свій час, у тому числі й час кластерів. Однак це не применшує значення робіт Портеру та закордонних фахівців з питань конкурентоспроможності. Але геніальність Портеру не в тім, що він «винайшов» кластери. Кластери існували за сотні років до появи Портеру. А геніальність Портеру в тім, що Кластери були ним позначені як нові об'єкти проведення державної кластерної політики по підвищенню національної конкурентоспроможності на мікроекономічному рівні. Конкурентоспроможність країни Портер рекомендує розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності, але не через конкурентоспроможність окремих фірм, а через конкурентоспроможність кластерів – об'єднань фірм різних галузей. Застосування кластерного підходу передбачає формування кластерів на певних територіях з підприємств, що виконують різні функції, але об'єднані одним технологічним процесом, результатом якого є кінцевий продукт, створений зусиллями всіх учасників процесу, починаючи з тих, хто займався науковими розробками та підготовкою кадрів, і закінчуючи технологами, пакувальниками та дилерською мережею. Цей підхід засновано на врахуванні позитивних синергетичних ефектів регіональної агломерації, мережових принципах організації господарського процесу та дифузії знань і вмінь за рахунок міграції персоналу. Крім того, відсутні кордони між секторами та видами діяльності, які, в свою чергу, розглядаються як взаємопов'язані та взаємодоповнюючі [3].

На сьогоднішній день кластеризація саме і є тією формою внутрішньої інтеграції та кооперування, що здатна забезпечити як стійкість, так і синергетичний ефект протидії ударам глобальної конкуренції з боку монопольних ТНК. Перевага і новизна кластерного підходу полягають у тому, що він додає високу значущість мікроекономічній складовій, а також територіальному і соціальному аспектам економічного розвитку. Крім того, він пропонує ефективні інструменти для стимулювання регіонального розвитку. Що ж дає кластерна модель для покращення загального економічного стану будь-якої країни і підвищення її національної конкурентоспроможності. В роботах з кластерної проблематики М. Портера впливає три основні групи вищезазначених характеристик:

1. Кластери підвищують продуктивність підприємств у тій місцевості, де їх створено. Ці зміни відбуваються за рахунок наступних чинників:

1.1. Кращий доступ до робочої сили та постачальників;

1.2. Доступ до спеціалізованої інформації;

1.3. Доповнюваність продуктів, які внаслідок цього стають привабливішими для споживачів;

1.4. Доступ до інституцій та суспільних товарів;

1.5. Краща мотивація керівників, які хочуть здобути повагу місцевих колег.

2. Кластери збільшують темпи інновацій і визначають їх напрямок, тому створюють фундамент для майбутнього економічного зростання. Досягнення цього ефекту забезпечують:

2.1. Краще бачення розуміння ринку;

2.2. Здатність впроваджувати швидкі зміни та достатня гнучкість;

2.3. Нижча ціна експерименту;

2.4. Тиск конкурентів та інших виробників кластеру.

3. Кластери стимулюють створення нових підприємств, а ця обставина сприяє збільшенню та посиленню кластеру. Ці процеси відбуваються завдяки таким факторам:

3.1. Помітніші ніші для нових підприємств;

3.2. Наявні необхідна сировина, комплектуючі частини та робоча сила;

3.3. Створення нового бізнесу є частиною позитивного ланцюжка зворотного зв'язку. Крім того, учасники кластера здійснюють інвестиції в спеціалізовані, але споріднені технології, інфраструктуру, людські ресурси, що веде до масового виникнення нових фірм. Таким чином, кластери є причиною крупних капіталовкладень, тобто стає чимось більшим, ніж проста сума окремих його частин [3].

Світовий досвід останніх десятиріч дає багато прикладів утворення і розвитку кластерів в самих різноманітних сегментах економіки. Наприклад, в США функціонують близько 400 кластерів в галузі високих технологій, а також індустрії сервісу. Самий ранній європейський успішний досвід утворення і функціонування промислових кластерів має Італія - 199 [4].

Уперше уніфікований підхід до міжфірмової кооперації було сформульовано в Данії у 1990-х роках, що передбачало аналіз попиту та пропозиції міжгалузевих комплексів у регіональному аспекті. Проведене дослідження з кластеризації економіки зробило Данію одним зі світових лідерів за ступенем розвитку кластерних структур, оскільки на сьогодні в країні ефективно діє близько 30 провідних кластерів у агропромисловому комплексі, фармацевтичній галузі тощо [5].

Досвід кластеризації зарубіжних країн показав, що результати цього процесу досить вагомі і призводять до стимулювання регіонального розвитку росту зайнятості, росту бюджетних доходів, залучення інвестицій і, в кінцевому результаті, зростання валового національного продукту.

Найвищий інноваційний потенціал України більш міститься у машинобудуванні, харчовій, хімічній та нафтохімічній галузях, які мають найбільші частки інноваційно активних підприємств та є лідерами за освоєнням виробництва інноваційної продукції та впровадженням нових технологічних процесів. Це пояснюється, насамперед, історично високим науковим потенціалом цих галузей, наявністю кваліфікованих кадрів, вищим порівняно з іншими галузями рівнем витрат на інноваційну діяльність.

Водночас, підприємства промисловості недостатньо використовують потенціал впровадження нетехнологічних інновацій, насамперед організаційних та маркетингових, які є важливими складовими розвитку інноваційних мережевих структур. Це свідчить про недостатню увагу промислових підприємств до впровадження сучасних методів корпоративного управління та вироблення комплексних стратегій управління бізнесом. Зростання інноваційної активності підприємств можливе за умови застосування нових організаційних важелів, здатних стимулювати підвищення продуктивності праці у промисловості, створення продукції з високою доданою вартістю, розвиток високотехнологічних та наукоємних виробництв, створення замкнених ланцюгів виробництва. Одним з найбільш ефективних засобів підвищення інноваційної активності у промисловості є застосування кластерного підходу організації промислового виробництва, який дозволяє об'єднати у межах кластерів ресурси та компетенції, недоступні для окремих підприємств. Інноваційний кластер являє собою цілісну систему підприємств та організацій з виробництва готового інноваційного продукту, що

включає весь інноваційний ланцюг від розвитку фундаментальної наукової ідеї до виробництва та дистрибуції готової продукції [3].

На сьогодні особливістю розвитку кластерів в Україні є орієнтація більшості перспективних кластерів на традиційні галузі промисловості – легку промисловість, будівництво, АПК, металургію, тоді як пріоритетом європейських країн є розвиток насамперед високотехнологічних інноваційних кластерів у галузях машинобудування, біофармацевтики, електроніки. Напрямами розробок мають стати біомедицина, інформаційні, ядерні, енергозберігаючі та космічні технології.

В Україні є всі передумови для розвитку інноваційних кластерів у високотехнологічних секторах на основі існуючих технопарків та індустріальних парків – біотехнологій, систем спеціального та подвійного призначення на базі наукового парку «Київська політехніка»; ядерних технологій на базі технополісу «П'ятихатки» у м. Харкові; електронної промисловості на базі індустріального парку у с. Розівка (Закарпаття), автомобілебудування на базі індустріального парку «Соломоново» (Закарпаття) тощо. Розвиток інноваційних кластерів на базі технополісів вимагає збільшення прямого державного фінансування технопарків, індустріальних парків та бізнес-інкубаторів за прикладом європейських країн. Зокрема, частка бюджетних асигнувань у фінансуванні технопарків у Великобританії складає 62 %, у Франції – 74 %, у Німеччині – 78 %, у Нідерландах – 70 %, у Бельгії – майже 100 %, тоді як в Україні вони перебувають на самофінансуванні [6]. Механізми кластерної політики для підвищення інноваційного потенціалу промисловості активно використовуються багатьма розвиненими країнами світу. Так, кластерна політика є важливою складовою національних стратегій розвитку Німеччини, Данії, Норвегії та Фінляндії, які є лідерами інноваційного розвитку у Європі [7]. Згідно з дослідженнями датських експертів, компанії, які стають учасниками кластерів, мають вчетверо більше можливостей підвищити інноваційну активність, ніж ті, що розвиваються поза рамками мережових об'єднань [8], відіграючи таким чином роль точок інноваційного зростання в економіці країни.

Цікавим є приклад створення інноваційного кластеру в галузі легкої промисловості. Так, акцентуючи увагу на розвитку сучасного університету підприємницького типу, Київський національний університет технологій та дизайну виступив з ініціативою створення Освітнього інвестиційно-технологічного кластеру легкої промисловості у місті Києві.

Діяльність Кластеру здійснюється у відповідності до Стратегії розвитку міста Києва до 2025 року та укладеної Угоди про співпрацю між виконавчим органом Київської міської ради (Київською міською державною адміністрацією), Київським національним університетом технологій та дизайну, Черкаським державним бізнес-коледжем та підприємствами легкої промисловості. Предметом Угоди є формування освітнього інвестиційно-технологічного кластеру легкої промисловості як ефективного інструменту інноваційного розвитку через більш ефективне використання наявного потенціалу та ресурсів.

У місті Києві функціонує майже 67 підприємств галузі, більшість з яких є приватизованими. Вони забезпечують близько 5 тис. робочих місць. Більшість підприємств легкої промисловості мають тривалі партнерські стосунки з виробниками країн ЄС, постачаючи високоякісну продукцію на європейський ринок. Враховуючи цей досвід ділових зв'язків можна стверджувати, що в умовах підписання асоціації з ЄС українські підприємства досить швидко адаптуються до роботи в умовах поглибленої європейської інтеграції. У перспективі легка

промисловість може стати своєрідним експериментальним майданчиком для впровадження інновацій, як за рахунок трансферу зарубіжних технологій так і за рахунок впровадження вітчизняних розробок, що дуже значимо для ряду галузей промисловості, включаючи військово-промисловий комплекс.

Висновки. Для забезпечення розвитку та прискореного формування інноваційних кластерів необхідно:

- розробити й затвердити стратегію підвищення конкурентоспроможності України та її регіонів на основі формування і розвитку інноваційних кластерних структур;

- розробити законодавчі та нормативні документи для формування сприятливого для розвитку підприємництва ділового середовища;

- активно сприяти зміцненню співробітництва влади, бізнесу, науки, освіти та громадських організацій в інноваційних мережевих структурах;

- створити передумови для ефективного використання механізмів фінансової підтримки реалізації кластерної політики, що надається із коштів державного бюджету;

- до програми кластеризації включити проведення досліджень та розробку концепції кластеризації галузевих, регіональних і національної економіки;

- сприяти формуванню міжрегіональних кластерів в межах України;

- створити можливості для участі українських кластерних об'єднань у відповідних міжнародних кластерних альянсах.

Література: 1. Формування інноваційних кластерів як методу активізації інноваційної діяльності в економіці регіону / В.С. Дубовик // Продуктивні сили України. — 2009. — № 1. — С. 153-163. 2. Розпорядження КМУ від 17.06.2009 р. № 680-р «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» // Офіційний вісник України. — 2009. - № 47. - С. 1593. 3. Шовкалюк В. С. Кластери та інноваційний розвиток України. Створення та функціонування інноваційних кластерів / В. С. Шовкалюк // Інформаційно-аналітичні матеріали Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dknii.gov.ua/images/stories/Stvor_ta_funk_klasteriv.pdf 4. Скоч А. Международный опыт формирования кластеров / А. Скоч // Журнальный клуб Интелрос «Космополис». - №16. - 2007 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.intelros.ru/index.php?newsid=352(10.03.2013). - Название с экрана. 5. Варналій З.С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення / З.С. Варналій, О.П. Гармашова. - К.: Знання України, 2013. - с. 324. 6. Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід / О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. — К. :Вид-во "Прок-бізнес", 2009. — 70 с. 7. Innovation Union Scoreboard — 2011, European Commission. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf 8. T. Alslev Christensen, G. zu Kocker, T. Lammer-Gamp, M. Thomsen, K. Olesen Cluster and Network Policy Programmes in Europe/ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://files.conferencemanager.dk/medialibrary/f13db635-416d-4cbc-a465-/Cluster_policy_programmes_in_Northern_Europe_Article__2_.pdf 9. Кластер легкої промисловості [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cluster.knutd.com.ua/>